

TIÑENKENT UDU NI.

Migengenm

TIÑENKENT UDU NI

L'HYGIENE AU VILLAGE

Livre de santé en langue migengenm

Traduit par

André Gnanlé LAMBONI

Mèdjokbo GNOIRE

© ATADeC, 2011 (1ère édition, 300 expl.)
Association pour la Traduction, l'Alphabétisation
et le Développement Communautaire

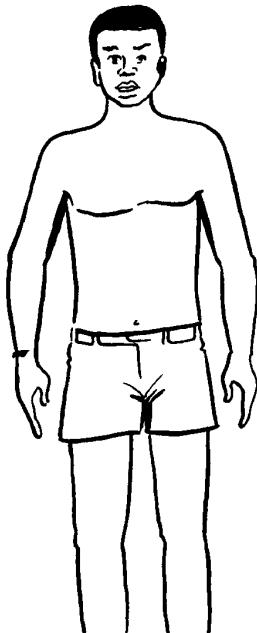
Texte original en français et illustrations
Atelier de Matériel pour l'Animation (AMA)
B.P. 267, Yaoundé, République du Cameroun
(Illustrations sur les pages 14 et 16: MBANJI Bawe Ernest)
SIL, 1994

Cette édition a été rédigée et publiée en Grande Bretagne
en 1999 par Wycliffe Associates

Copyright © 1994 et 1999, WA(UK)

Cette édition fait partie d'une série de livres de Shell Books
rédigés par Wycliffe Associates (UK), 7, Conwy Street,
Rhyl, Denbighshire, LL18 3ET, Royaume Uni.

**A LI FRE KÍ LI ɻJM̥CBE LAANFÍE KÍ ɻJM̥CBE
MITUCM; KI LI FRE KÍ LI BUN KA ɻJM̥CBE TUCM.**

Liike men binib bile bie no. Wà te ugen bó no wien ne, ki ɻjm̥cbe mitucm. U ɻjm̥cbe laanfie ne.

Ama ujie bó yɔ wɔn ɻja n̥ fre kí fii kí sere mɔnɔn; u kuon ne, ki jii', ka ji ɻjm̥cbe tuɔm mà li sɔn. U bun ne.

TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ BA Ñ FRE KÍ LE TÙ NIN NUNKUONBU.

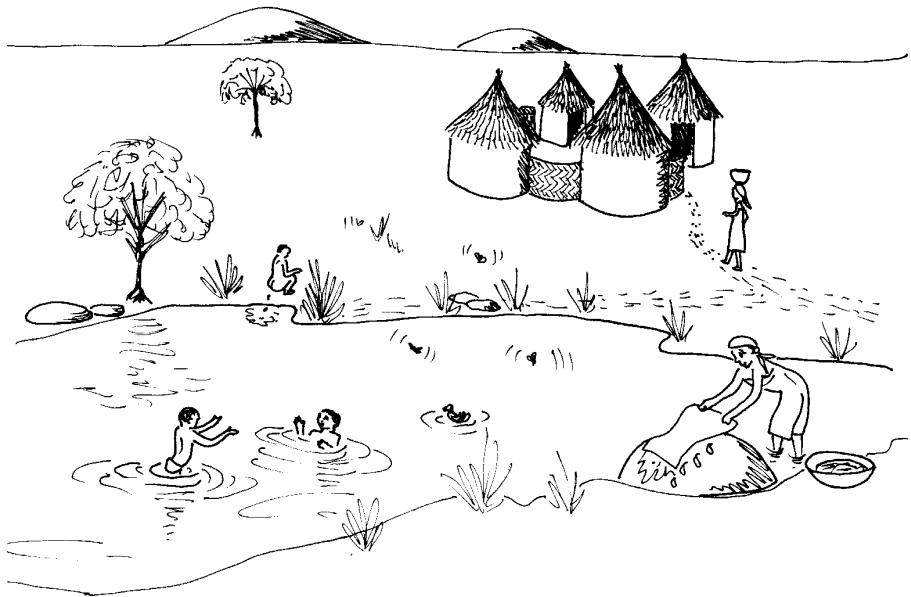
Tibonfuobt tà dienh iwién nnó ña ñ fre kí le tù nin nunkuonbu, ama døktiembe ben li fre kí taa bi taah nibonn nà ki lènh tibonfuobt tà dienh iwién nnó kí le tù. Tibonfuobt nnó yébe, ne ki bre mò.

Tù kòn' unil ya gbènènt ni la, tù ñuh u'sém tèn igbènde ne ciin' ikokole ki jinh; nin igbènde ña baa bòl ma ke nnó.

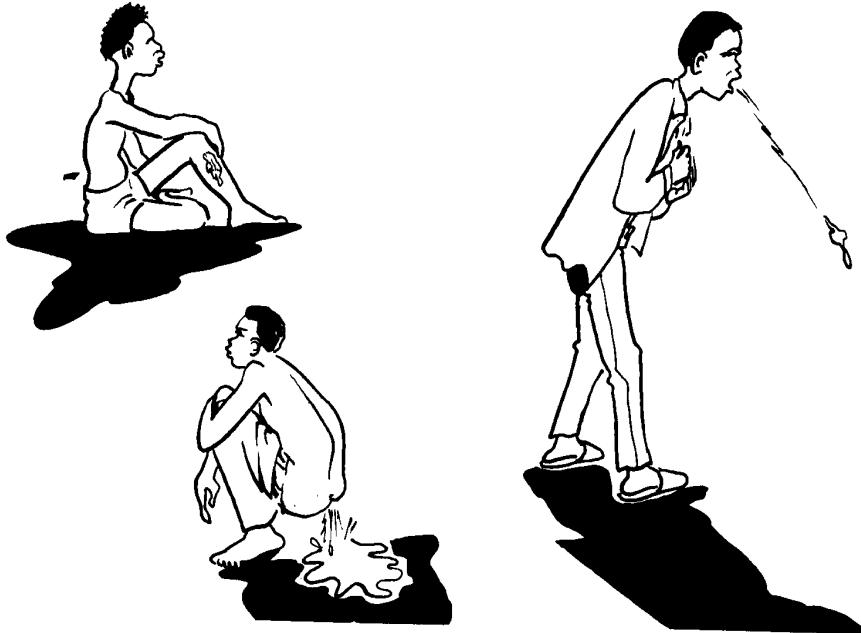
**TIBONFUOB TÀ DIENH IWIEŃ NNÓ TE NI'KE
SAAN NE, AMA TÙ PÒREH, KI TE TIJKNT NI NE.**

Kibuk dō tingi ni tibonfuobt tà dienh iwien nnó yébe ni'saan ki bindeh la, tù li kó ki'gbenent ni, ne kè ní bunge. Tù te mitafaam ni mō. Tibonfuobt nnó te ni'ke saan ne. Tù te iden yà ba tuoreh yì mɔnmɔnm ni nin saali wà tiwent juh ni'ke saan ne.

TIBONFUOB TÀ DIENH IWIEN CNN TE UKPEN YA ÑUNM NI CM IN NE.

Tibonfuobt nn̄ fuobe miñunm ni m̄ ne. Tù ñeh tiwent tà baareh ki kuçndeh miñunm tijcknkt bii binib bà juh kpengbaal saan ne. Miñunm m̄ li fre kí cère iduun ñ pòre kí yebre, kí m̄oh binib. Binaa wà nin u'bumu ñuh miñunm nn̄ la, tibonfuobt tà te miñunm nn̄ ni nn̄ li k̄o bi'gbenent ni ne be ñ bunge.

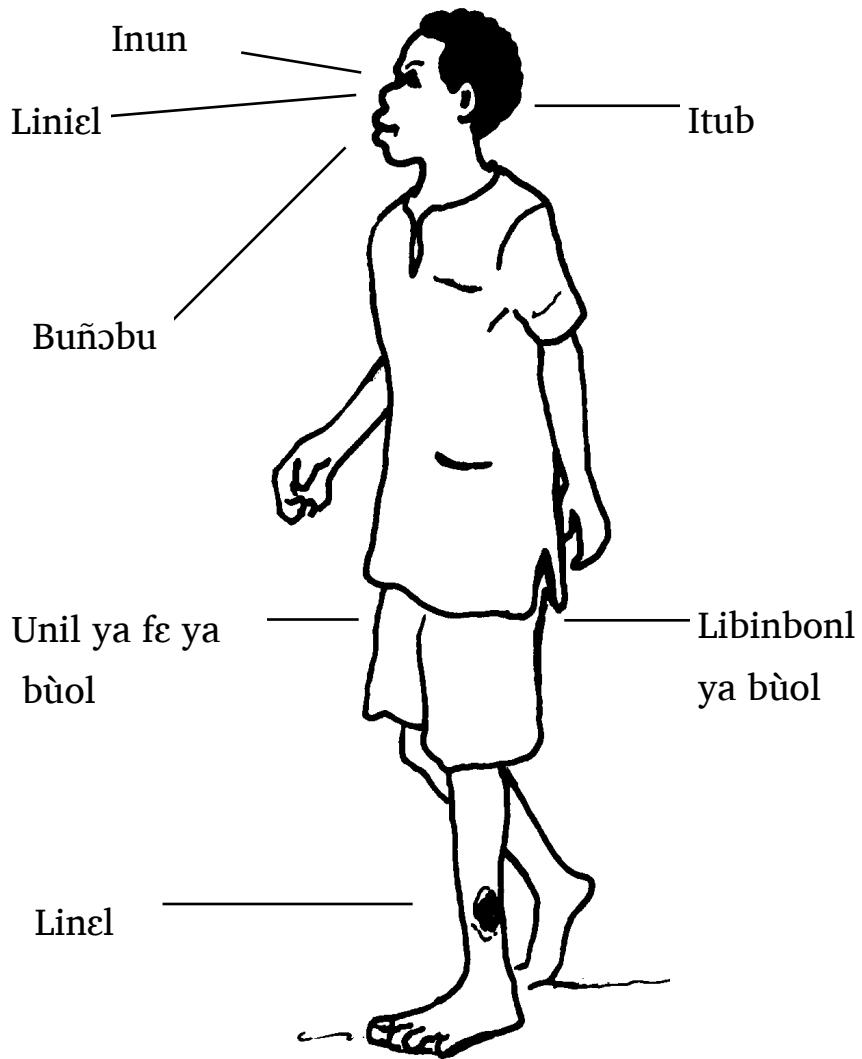
TIBONFUOB TÀ DIENH IWIE N NN CN YEBE BINIB BÀ BUN YA GBENENT NI NE.

Binib bita bie bun ne. Bi li fre kí puon binitob tibonfuobt nnɔ dienh iwiɛn yà nnɔ nì yεbe: ukpiɛk bun litakpaal ne, ulie ya benku wi u piɛh, ne nta koreh kumenku ki siinh. Tibonfuobt tà dienh iwiɛn nnɔ, tà yεbe ne fuobe linɛl ni nin tibinpiɛkaar ni nin bi koreh kumenku kùa ki siinh nnɔ ni.

**TIBONFUOB TÀ DIENH IWEN NNO TE NÀ KE
SAAN ȐJM̄BE KUTENGUNKU NIN TIJKNT NIN
USCNGE NIN NÀ SAAN SONGE NE.**

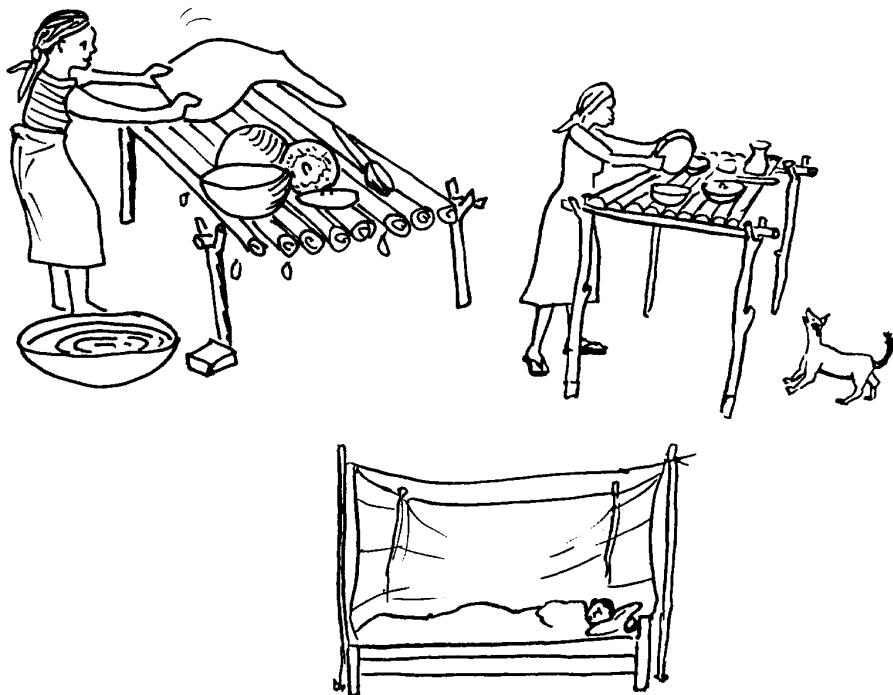
Tibonfuobt tà dienh iwen nno ne gbe saali wuc nin iden yii, kime ì Ȑjm̄be tijknt, ki songe, kutengunku yébe nè. Tiwent nin binib jùh ni'ke saan. Tibonfuobt tà dienh iwen nno ña yíe nà saan wien nin kuwienku nin kuwenwenku, ka yíe umu nin tibont tà ñendeh tijknt bii tà kuuleh tibonfuobt nno. Tun si: buciibu nin miñokñunm mà bi yih mè “eau de javel” nno nin mitmenyaam.

TIBONFUOBT TÀ DIENH IWEN NNC KCH TIGBENENT NI MILE BO ?

Kugbɔnku ne piendeh tibonfuobt nnɔ́ tù la kɔ́ tigbenent ni. Unil ya niba saan fere' bii uduun mɔ́n' wɔ́ la, tibonfuobt nnɔ́ li fre kí kɔ́ u nà saan fere' cnuu' bii uduun mɔ́n' wɔ́ nà saan cnuu'.

Ama tù li fre kí kɔ́ mubonmu mùa te tigbenent bo nnɔ́ nin inun ni nin itub ni nin limiel ni nin buñɔbu ni nin unil ya fe ni nin libinbonl ni nin inel mɔ́ ni.

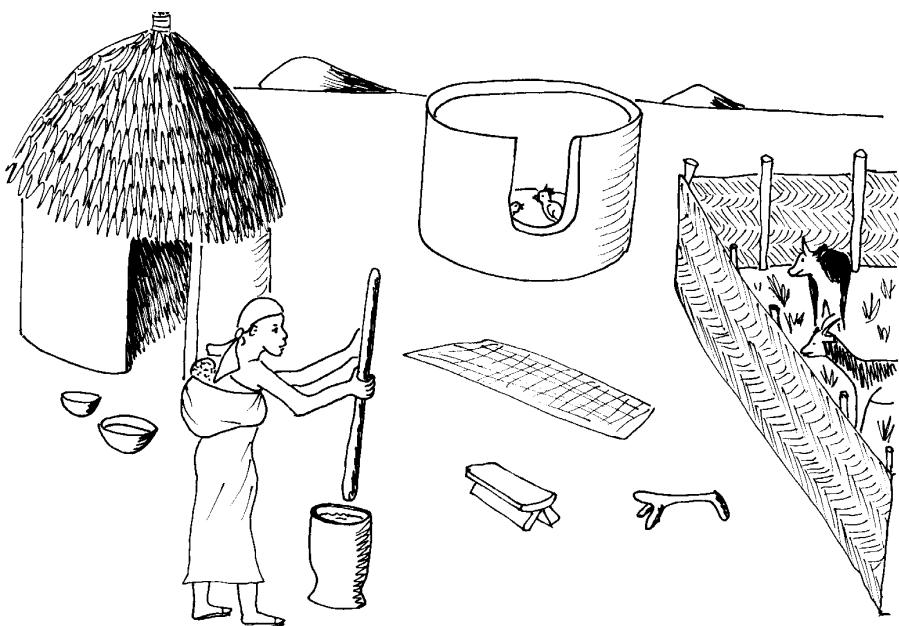

WÀ KΞ YÍE WÓ LI Ñ CMJBE LAANFΙ È LA, WÓ LI Ñ CMJBE PIENDEH TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ.

Tibonfuobt tà dienh iwien li fre kí tebn ti'gbenent kí kɔ tu'ni kí cère tí bunge. Ta buu' iwien nnɔ la, tibonfuobt nnɔ pɔreh ti'gbenent ni tontom nε, nε iwien nnɔ mɔ yebreh ki joh.

Nen bo nε nì kpe tí li piendeh tibonfuobt tà dienh te iwien nnɔ tù la kɔ tigben ni. Ti li tien mila?

- Inasi nε cèreh tibonfuobt nnɔ tà yεbe kɔh tigbenent ni. Ti li freh kí li pinbdeh tijier bɔ ηɔ inasi la tebn tu' bo.
- Iden ya wεnt li fre kí kuɔn tijiejiwent tijɔknt kí de te iwien. Nen ne cère' ti'naabe ηɔkndeh tijiejiwent iteb bo.
- Ni'ke ñ li gɔ tiduundur ni ηɔ iduun la mɔ ne kí kuɔn nε iwien yà bi yih yì paalu nnɔ.

**TIWENK KE ȐMɔBE TI'PENPEKNBÙOL LA,
JɔKNT ȐA LI TE UDU NI.**

Dencenl ke dencenl ya nib li tùore bi'den yì n̄ li wien n̄, kí li pækndeh tiwent. Nnɔ ne ti li fre kí pien tiwent cèreh tibonfuobt tà dienh te iwién nnɔ. Kí tien tiwent ya penpeknbùol yé nibonn nà faa n̄, kimɛ a li liike a li teh ma ki jindeh tù mɔ n̄. Ama tiwent paake la, a'den Ȑa n̄ li Ȑmɔbe jɔknt.

A tien' nnɔ la, a li fre kí ko tijiejikaar kí linde iden went Ȑa n̄ fre kí saa tù. Tiwent paake la, tibonkokaar li luon kí gbien n̄, kimɛ went Ȑa n̄ fre kí Ȑmɔn tù.

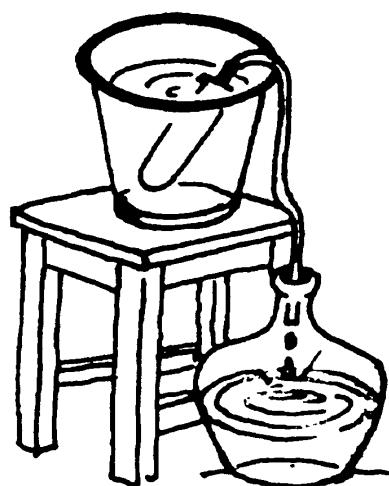

**NI ɍJMČBE MIÑUNMČNMČN LA, NI PIENDEH
TIBONFUOBT TÀ DIENH TE IWIEN KI
JÈNDEH TE NNČ NE.**

Unil li tien ma kí le miñunmčnmčnm ya sen yebe.

Ni luke' liñunbunl la, cère men liñunbunñögbel n̄ li
føke ten meta uba. Liñunbunl saan li tindeh ne, ki
cie' simire, ño miñunm la puubeh ki duondeg li'saan
ki teh titontókr. Li piindeh men iñunbun ño tijknt la
koh i'ni.

Kí cère icin nin tikucint tà bi siendeh tù ki guçnh
miñunm nn̄ n̄ li wien, ki la guçre utekpiëk ya ñunm,
kimë u sôkreh idupin ya joknt ne.

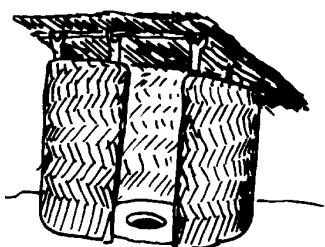

A LI FRE KÍ TÙORE MIÑUNM A'DEN MÈ Ñ LI YÉ MIÑUNMÑNMÑNM.

Liñunbunl là ba likeh lè mɔnmɔnm nin ikpen nin ibun ya ñunm yé miñunm mà ɳmɔbe tijknt nε. A lun' miñunm nnɔ la, a li fre kí tùore mè a'den. A li tien mila? Nà mɔn si: a cε mè kí kuore kucinku kùa bi ni, bii licuɔl là bi ni.

- ɻa ɳmɔbe nà ceh la, a li tien mila?

- Kibufifiirk ya ñunñukaam la, á tuore mè mè ñ tɔ kí tì kpaan miire piik nin uŋun kí cère mè ñ sɔnge, á taa kí kuore niba ni kí biin.
- Á cε miñunm nnɔ nin bukpɔlbu bùa ɻa ɳmɔbe jɔknt kí ñen iwiɛn iba mi'ni ten inaale. Ama bù cèreh tibonfuobt tà dienh iwiɛn ki waa nnɔ kɔh miñunm nnɔ ni nε. (A cɛn' uyo wà ke la, á sɔkre bukpɔlbu nnɔ nin buciibu kí den uwien ni.)
- Á kuore miñunm nnɔ lidingl là lenh ki càareh ni, kí ble kuwienku ni nè ñ baa tikur tunan.

UNIL LI TIEN MILA KÍ PIEN TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ NND?

- Ní li nireh kí yaan kí ji, kí wɔkn mubumu mɔ mu n̄ men mi ya tentiem.
- Ní li siih mɔ, kí li sɔkreh ni'kpelcer uyo ke ki dendeh tù kuwienku ni uŋmi bo. Ni la dendeh tù tink ni.
- Nì mɔn ní li juh kí li ñiənh kubinjubuòku ni nε. Ni jùn' uyo wà ke bii ni ñiən' nε la, ní nire.
- Ní li sɔkreh ni'nɛl, ki li lùoh yè haali yè n̄ tì bukre.

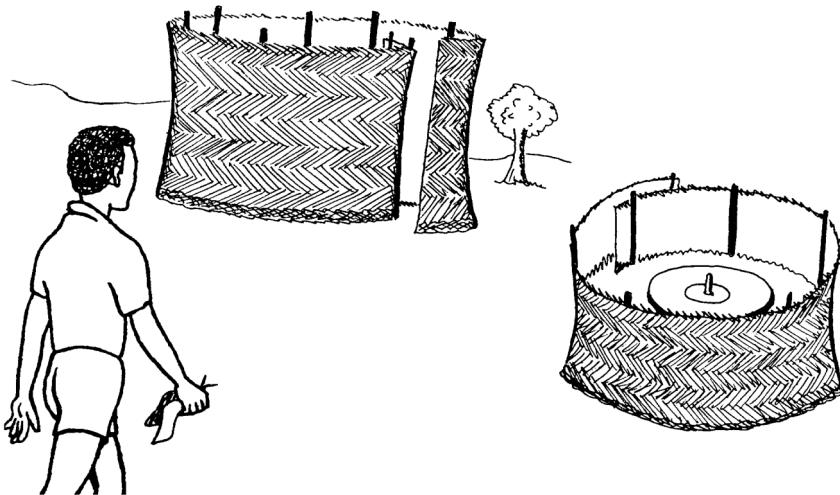

TI LI PIENDEH TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEN KI ÑEH BINITCB SAAN.

Tibonfuobt tà dienh iwiëن nnو te biwiënb biba ya gbëن ni ne bi taah ki puonh binitcb: bi yih be binib bà bun iwiënpuorke ne. Kunennënu kuba sò: unil wà bun ukpaa koreh kumënu ki gbiekeh ne, ki siinh. Tibonfuobt tà dienh iwiëن nnو ne gbe u siinh kumënu kùa nnو ni. Uwiëن nnو ña ñ li siinh tink ni, u li siinh nibonn ni ne, ne ni ya puoli bó be ñ taa kí tì kuore umu ni.

Bi li tùoreh u'kpelcer ne, ki cendeh uwënjikaar nin buciibu bii nin miñunm mà bi kuore' mi'ni miñokñunm mà bi yih mè "eau de javel" nnو.

Kunennëntku sò: Na ñ taan kí kibufifiirk kà ñmøbe laanfie nin kà bun iwiëن, ten kinajék bii ukpaa bùol liba. Li taah men ni'bubumu ki joh licökl kí fre kí Pien iwiëن.

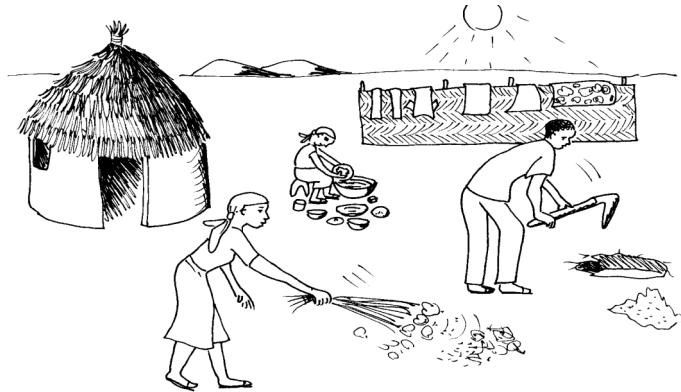

TI LI TIEN MILA KÍ PIEN TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEN KI TE TIJCKNT NI NNÖ?

Binaa li sɔkreh kubinjuduku uyo ke ne, ki la cère bint ñ li te ku'ni ni'ke saan; kí wɔkn mubumu mù ñ li taah ni'ba ki biindeh kubinjubùoku ɳɔ kí li freh kí piendeh inasi nin unu.

Bibaa yié wɔ ñ pien titɔntɔkr la te kuñunsiiduku ya ñiel ma nnɔ u gbin' kubùoku ne uñunbunsen ni.

Kubùoku nnɔ ya ñuɔke te meta uba ne, ne ki taa' ifenkuk kikpien' ki gbien' kù. Nnɔ ne tiñunwénbr ji puubeh ki kuonh kubùoku nnɔ ni, ne duun ɳa ñ fre kí duoh ku'ni.

IDEN KΕ WIEN NΕ

Ti li tien mila tiñenkent ñ li te tidugɔkaar nin kujietyenduku ni?

- Uwien ni la, ti li piire idubon ne kí yaan kí cère kuwienku nin mitafaam ñ li kɔh; kí li ŋereh tidur uyo ke, kí li gbienh tikagbɔnt, kí li ñendeh tikpelcer tà ti taah ki pibndeh nnɔ saali, kí li tureh ki blinh tikpecɛgolkaar nin tiwəntɔr.
- Kí li ñendeh tiwənt ke kuduku ni daan ke daan ki ŋereh ni'ke saan kí yaan kí liebe kí jiin tù tu'bùol.
- Kí li ŋereh tijietiendur nin iden ke daan ke daan. Ki La cère wənjikaar ñ li sese nin tijknt. Gbii kubùoku, kí gbien kù nin fənkuku kí li kuonh bi cendeh tiñunwənbr tà ke nnɔ.

TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ NND FAA NIN BINIB BÀ ḥA JINH MŃCMŃM N. E.

Tibonfuobt tà dienh iwięń nnó te ni'ke saan nε, nε ki freh ki kōh tigbenent ni mɔ.

Ama ti'gbenent ḥmɔbe mituɔm la, tù mɔh mɔnmɔnm nε ki kuuleh tibonfuobt tà dienh iwięń nnó uyo wà ke tù kɔn' tu'ni la.

Ti'gbenent ḥa ḥmɔbe tuɔm ki gbien' kí fre kí mò nin tibonfuobt nnó la, tù li pɔre kí yɛbre ti'gbenent ni nε kí bunge te.

Tibonfuobt nnó ne ḥmɔbe mituɔm ki cen' binib bà ḥa jinh mɔnmɔnm, ni'tingi si binib bà ḥa jinh ki gbuokeh, bii bà jinh jiefenfem.

Bi ye unil jinh jiefenfem la, bi niireh wà ḥa jinh tijier tà u'gbenent ciɛke tù, tù n̄ li ḥmɔbe mituɔm kí freh kí mò nin tibonfuobt tà dienh iwięń nnó nε.

TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ NNÖ FAA NIN TIWÖR ɿJMÖBE UNIL WÀ NE.

Tibonfuobt tà dienh iwięn nnö faa nin tiwör ɿjmöbe binib bà ne:

- A'gbenent laan te ki mòh nin tiwör la, ta ji ɿjmöbe tućm mà yebe kí fre kí mò nin tibonfuobt tà dienh iwięn nnö.
- Kicenfendk ne ciih tiwör bó ki faa, ni ke tu nin uyo wà bi siih kè mitafaam ni.

A LI GOLE MNCNCM CWM LA CUO ɻE NE
KÍ FRE KÍ LI FAA NIN TIBONFUOBT TÀ
DIENH IWIÑN CNN.

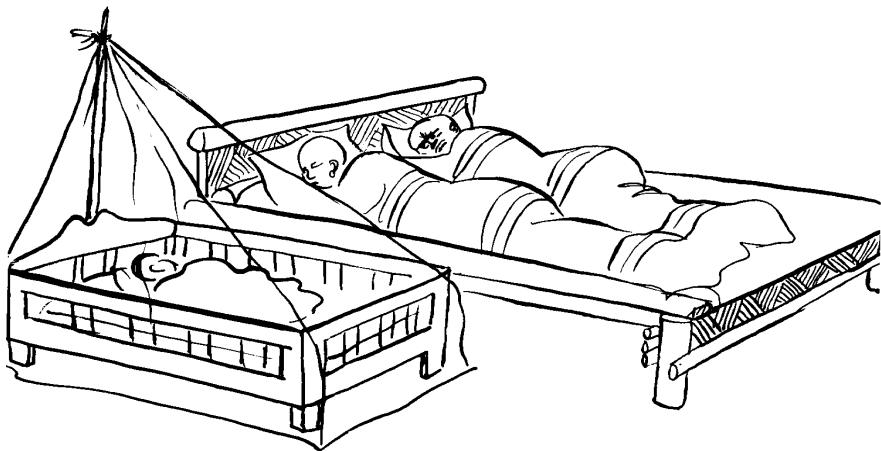
Unil li tien ma sɔ̄ tiwɔ̄r la cuo cm:

- Li pibndeh bukpɔ̄lbu kutajuku uyo wà mitafaam te,
- La gole tikpelcer tà sɔ̄nge,
- Li tiēnh mubumu bó tiwɔ̄r la coh mù, kime tiwɔ̄r faa' nin mù ki cén' bicienb.

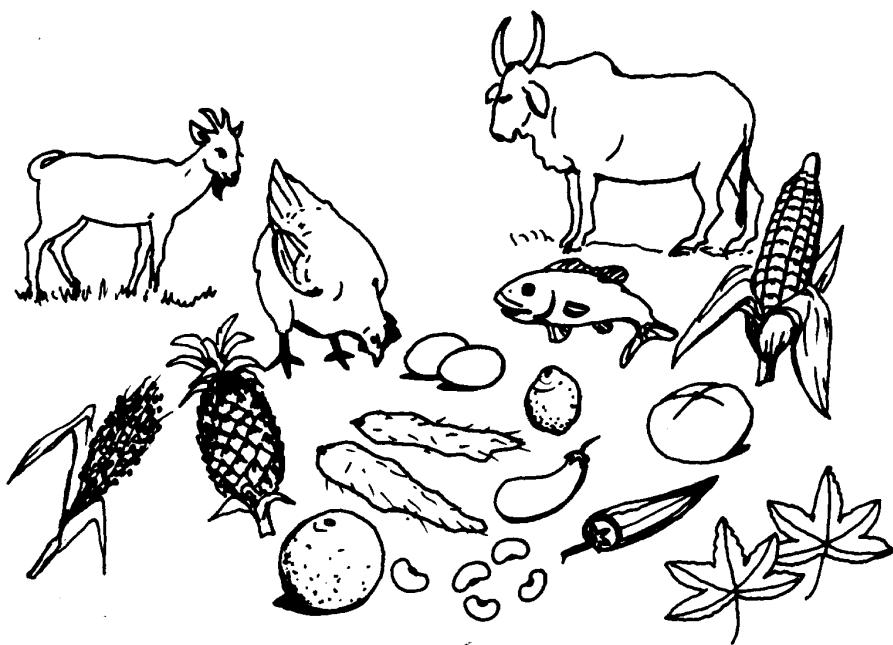
**TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ NNÓ FAA NIN
 BINIB BÀ GÖH FƏNFƏNM BII BÀ ΉA
 GÖH KI GBUOKEH NE.**

A'gbenent yié tù ñ fuore ne kí li ηmɔbe laanfie, kí fre
 kí mò nin tibonfuobt tà dienh iwién nnó. Nen bo, unil
 ke ñ li ηmɔbe iden kí li ηmɔbe uđcõndućnmɔcn ki la
 duo kí mɔke gado uba bo. Kí li ηmɔbe uyo wà a sɔbe
 ki duɔndeh ki fuoreh, kí li boh uyo nnó a'fuobm ni.
 Kí li tuu ki ñeh kuñenku yo ke yo nin kí li sɔnh ituon
 nè ñ tì biire cèreh kujiinku tuu ki te a'gbenent ni ne.
 Ta ji li fre kí mò nin tibonfuobt tà dienh iwién nnó.

A LI GÇH MNÇMNÇM NË KÍ FRE KÍ LI FAA NIN TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIÑI CNN.

Tí'gbenent yé tù n̄ fuore ne daan ke daan kí fre kí ñen liwentunl ya jiinku. Li go ñonku ke ñonku ki gbuokeh ña a'gbenent n̄ li fuoreh mɔnɔnm. Nì mɔn a li ñmɔbe uðɔnduñmɔnɔnɔn ne kí fre kí tende mɔnɔnm. Á bende a li tien ma kí pien iduun ì la mɔ ñe kime ì bre ne, ki ñmɔbe uyεnjaabe, ki piendeh migùñm.

A LI JINH MN̄GNCN̄M KÍ FRE KÍ LI FAA NIN TIBONFUOBT TÀ DIENH IWEN NNO.

Kí li jinh mɔnmɔm ya tingi si: á li jinh ki kpaandeh a'puoku ya bien, ama la kende; kí li jinh ti'gbenent ciéke tijier tà.

- *Ti jinh tule jier ne idaan ke?*
- *Tijier ke te ne-εε?*
- *Ti li fre kí bore tù mile bo?*

Tu'borm te bolm mita ne:

1. Tijier tà cèreh unil kpienh:

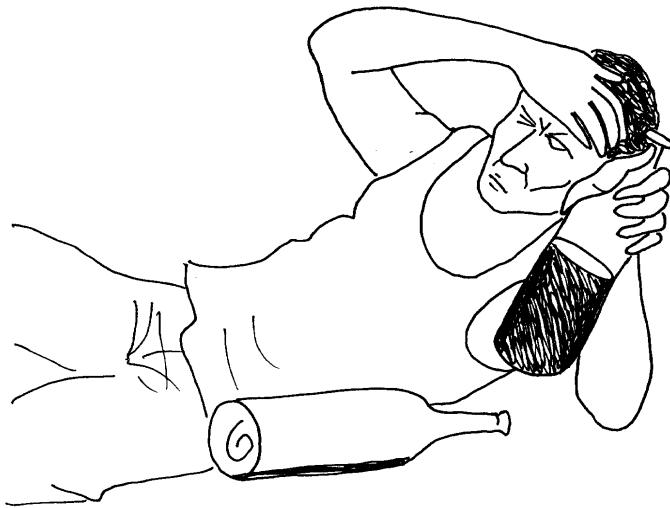
Tinɔnt, ujɛn, ijɛn, minabiim, itùun, itintiin.

2. Tijier tà dienh mituɔm:

Iji, imuu, ikpɔbr, kɔdu, ibɔdiɛ, inuun, naluo, sikle, kpɔnɔ minennuyaam.

3. Tijier tà dienh ugbenensɔnge:

Tikpinfer tà tuore' ki ben' nin tikaabr: tomaare, Ikɛn, Injmaan, tikpinfer, tifer tà bi yih tù "salad" nnɔ isibii: nkaa, nkacɔdiɛ, kɔdu, anana.

TIBONFUOBT TÀ DIENH IWIEŃ NNÖ FAA NIN WÀ ÑUH MIDEFEEFAAM KI TÌ KENDEH NE.

A ñun' ki yibe' a'gbenent jii' la, u ya yo ne tibonfuobt tà dienh iwién nnö cinh ki pòreh ki kònh tigbenent ni. Tigbenent ya bont tà yebe ne ji jèndeh nin midefefaam nnö, ten kupùoku nin lijuul nin iceyaan yà ceh misenm nin ipunjiin bii ijjenjiin. Ama lipuł ne jèndeh ki faa'. Nen ke jiinh udeyibl ne. U taah u'gbenent ki dienh iwién ne ì kùoreh u'miel bo.

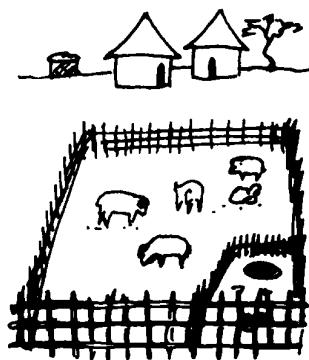
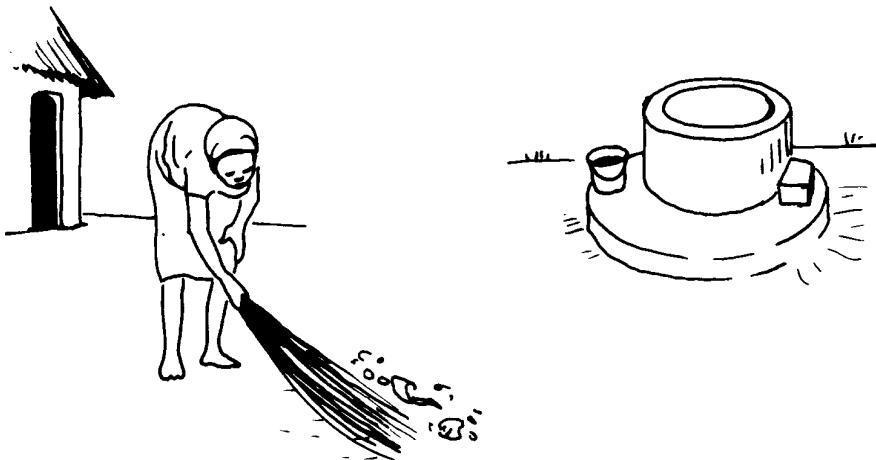
U'gbenent ña ji ñmøbe tuɔm mà li mòh kí fie tu'ba tibonfuobt tà dienh iwién nnö saan. U bunge' waamu mɔnɔn la, u jèndeh mifaakm bo ne.

UNIL KE Ñ LI PE TIÑENKENT YA SEN BO.

Li pe men tiñenkent ya sen yii bo kí li te ugbenensõnge ni.

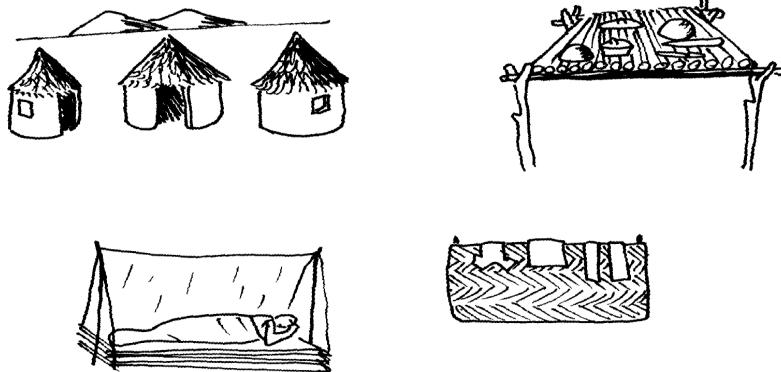
- Kí li siih idaan ke.
- Kí li sôkreh a'kpelcer.
- Kí li guoh tikpelcer tà wien ki piendeh tiwɔr.
- Kí li duɔndeh ki fuoreh mɔnmɔnm.
- Kí li jinh tijier tà dienh mikpiirm mɔnmɔnm.

UDU NI NIN UKÖNKUÖN YA ÑENKENT LI ÑE BIDUDENB KE NE.

Isen yà sɔ wɔngeh ki teh udu bii ukɔnkuɔn te
tiñenkent ni:

- Tidur nin idensaali ke wien ne.
- Udu ya nib ke ya ñunlunbùon tòre' ne ki wien.
- Dencenl ke dencenl ñmøbe kubinjuduku kùa bi juh
ku'ni nin kuñunsiiduku kùa ñmøbe kubùoku
tiñunwenbr puubeh ki kuonh ku'ni.
- Tiwent ke ñmøbe pøpenknbùol.
- Bi mòh ki piendeh iwièn: ki jendeh biwiènb bà ya
wien puonh, ki kpaan' buñɔbu udu nnɔ ni ki cère'
dencenl ke dencenl ñmøbe dòktieñɔke ya duku.
- Iwièncien baa bi'du ni la, bi mièh dòktiembe ne
mitorm. ki mièh licɔkl ya cèkl yaab mɔ mitorm.

DENCENL KĘ DENCENL YA NIB LI TAAN NE KÍ LI FUOBE TIÑENKET NI.

Liike mən dencenl ke dencenl ya nib li teh ma bo tiñenkent:

- Kí li tùreh bùol ke bùol.
- Kí jən uñmi kí li lekndeh tikpelcer.
- Kí li ñmøbe miñumõnmõnm, kí li taah mè ki siendeh nà saan mən.
- Kí li cendeh tijiejiwent mõnmõnm.
- Kí li cùbnده tijier bo.
- Kí li tùreh ki paakeh tikpelcer.
- Kí li ñmøbe iduunkpelde.

**Achevé d'imprimer par AFASA
Dépôt légal N° 32/MATDCL/octobre 2011
B.P. 57, Kara – Togo**

Prix: 200 F CFA